

Remissvar på betänkandet *För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering – modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål* (SOU 2019:18)

Institutet för språk och folkminnen (Isof) lämnar härmed synpunkter på betänkandet *För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering – modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål* (SOU 2019:18).

Sammanfattning

Isof ställer sig positiv till utredningens förslag och har, i sammanfattad form, följande synpunkter:

- Förslaget om att integrera modersmålsundervisningen i timplanerna är bra, men den föreslagna miniminivån på 60 minuters undervisningstid i veckan bör vara högre.
- Huvudmäns möjlighet att anordna modersmålsundervisning inom ramen för *skolans val*, bör finnas kvar.
- Utredningens förslag om att huvudmän bör nyttja fjärrundervisning i högre grad är bra, förutsatt att kvaliteten i undervisningen kan säkras och följas upp.
- Villkoren för elever som läser svenskt teckenspråk inom modersmålsämnet bör också i praktiken likställas med de villkor som gäller för de nationella minoritetsspråken.
- En kursplan för svenskt teckenspråk inom modersmålsämnet bör tas fram.
- För att undvika missförstånd bör benämningen *teckenspråk* i utredningens lagförslag bytas ut till *svenskt teckenspråk*.
- En översyn av regleringen av rätten till modersmålsundervisning i förskoleklass bör innefatta förskolan.

Isofs synpunkter

Allmänna synpunkter om utredningens förslag

Isof menar att betänkandets förslag överlag är bra och bedömer att de bidrar till att fler elever deltar i språkundervisning. Utredningens förslag om att utveckla modersmålsämnet, att öka deltagandegraden i undervisningen, att förstärka rätten till studiestöd på modersmålet samt att stärka och utveckla lärarförsörjningen i ämnet modersmål kan leda till att fler får tillgång till språk, det mål som anges i språklagen (SFS 2009:600) §14-15 om det allmännas skyldighet att ge tillgång till språk.

När det gäller de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket är det från ett revitaliseringsperspektiv betydelsefullt att hinder för deltagande i modersmålsundervisningen lyfts bort i så hög grad som möjligt, eftersom språken behöver föras vidare till nya generationer av talare.

10.1.1 Ämnet modersmål ska regleras i timplanerna

Utredningens förslag: Den minsta garanterade undervisningstiden för ämnet modersmål ska regleras i timplanerna för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. Den minsta garanterade undervisningstiden för ämnet modersmål ska vara 324 timmar i grundskolan och grundsärskolan och ska fördelas jämnt över de tre stadierna. Den minsta garanterade undervisningstiden för ämnet modersmål ska vara 360 timmar i specialskolan och ska fördelas så att 144 timmar förläggs till lägstadiet och 108 timmar till mellanstadiet och högstadiet vardera. Den minsta garanterade undervisningstiden för ämnet modersmål ska vara 216 timmar i sameskolan och ska fördelas jämnt över de två stadierna. Det ska inte vara möjligt att anordna undervisning i ämnet modersmål som språkval i grundskolan och specialskolan, som elevens val, inom ramen för skolans val, eller utanför den garanterade undervisningstiden. Som en konsekvens av förslaget upphävs huvudmannens begränsning i skyldigheten att erbjuda undervisningen i ämnet sammanlagt högst sju läsår under elevens skoltid.

Utredningens bedömning: Regeringen bör överväga att reglera en rätt till modersmålsundervisning i förskoleklassen.

Isof är positiv till förslaget om att modersmålsämnet regleras i timplanerna för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. Precis som utredningen skriver skulle en sådan förändring kunna ge flera positiva effekter för modersmålsämnets status och för modersmålslärares situation. Förslagen förväntas också bidra till större likvärdighet mellan elever i olika kommuner.

Förslaget innebär en minsta garanterad undervisningstid för ämnet modersmål på 324 timmar i grundskolan och grundsärskolan. Fördelat över stadierna skulle det innebära i genomsnitt en timmes undervisning i veckan. Skolmyndigheternas uppföljningar av modersmålsundervisningen visar dock att regler om miniminivåer ofta i praktiken innebär att skolorna begränsar undervisningen till den nivån.

Det är också Isofs erfarenhet att regler som ska förtydliga vilka villkor som ska uppfyllas för att en huvudman ska vara skyldig att anordna modersmålsundervisning, tenderar att uppfattats som ett hinder mot att erbjuda mer generösa villkor i de fall det är möjligt. Med anledning av detta har sverigefinska organisationer som Isof varit i kontakt med uttryckt oro för att skolor som idag erbjuder mer än en timmes modersmålsundervisning i veckan ska dra ner på sin undervisningstid, om en miniminivå införs.

Trots detta menar Isof att det är betydelsefullt att inrätta en garanterad minsta undervisningstid, dels för att förbättra möjligheten till språkinlärning för de elever som idag får mindre undervisningstid än 60 minuter i veckan, dels för att skapa likvärdighet mellan elever i olika delar av landet. Skulle en minsta garanterad undervisningstid införas så är det dock viktigt att huvudmän och skolor informeras om hur regelverket ska tolkas. Isof menar dessutom att en timmes undervisning i veckan egentligen är en för låg miniminivå, dels i förhållande till de syften som anges i modersmålsämnets kursplaner och dels i relation till det revitaliseringsmål som anges inom ramarna för minoritetspolitiken.

När det gäller förslaget om att ta bort möjligheten för huvudmän att erbjuda modersmålsundervisning inom ramen för *skolans val* eller *elevens val* är utredningens argument att valet utnyttjas i låg grad. Isof menar dock att ett sådant förslag kan få oönskade konsekvenser, eftersom det innebär färre möjligheter för elever att välja modersmålsämnet. Genom samråd med olika språkgrupper har det framkommit att elever och föräldrar ofta inte känner till att språkval kan göras inom *skolans val* eller *elevens val*, och att detta skulle kunna vara en bidragande orsak till att valen utnyttjas av få.

Dessutom skulle de skolor som idag profilerar sig genom ett visst språk, till exempel sverigefinska skolor, inte längre kunna göra det, vilket skulle vara en stor nackdel för elevers möjlighet att tillägna sig fördjupade språkkunskaper. Att ta bort huvudmännens möjlighet att anordna modersmålsundervisning inom ramen för *skolans val* innebär därmed att det skulle behövas en annan typ av reglering för att dessa skolor skulle kunna fortsätta med sina språkinriktningar. Isof föreslår därför att valmöjligheten *skolans val* ska finnas kvar.

När det gäller lärarutbildningen menar Isof att de rekommendationer som utredningen ger om hur lärarförsörjningen inom ämnet modersmål ska kunna tryggas och utvecklas, är avgörande för modersmålsämnets framtid. Det är viktigt att man tar fasta på dessa rekommendationer för att på sikt utveckla dem till konkreta förslag. Kompetenta lärare är en förutsättning för ämnets status och kvalitet.

Slutligen vill Isof också peka på förskolans roll när det gäller att skapa en grund för den språkutveckling som sedan ska vidareutvecklas inom ramarna för modersmålsämnets. Utredningen föreslår en utredning av regleringen av rätten till modersmålsundervisning i förskoleklass. Isof menar att en sådan utredning också med fördel kan innefatta förskolan, vars reglering av rätten till modersmålsstöd idag är oprecis, och vars praxis på senare år utvecklats på ett sätt som inte gynnar flerspråkiga barns tillgång till sina modersmål.

10.3 Fjärrundervisning

Utredningens bedömning: Skolförfattningarnas reglering om under vilka förutsättningar fjärrundervisning är tillåten ska inte ändras. Huvudmän bör verka för att i större utsträckning nyttja möjligheterna till fjärrundervisning för att tillgängliggöra såväl undervisning i ämnet modersmål som studiehandledning på modersmål

Utredningens förslag innebär inga ändringar i regleringen för fjärrundervisning, men man påpekar att huvudmän i större utsträckning bör nyttja möjligheterna till fjärrundervisning för att tillgängliggöra såväl undervisning i ämnet modersmål som studiehandledning på modersmål.

Isof menar att fjärrundervisning kan vara ett sätt att skapa möjligheter till undervisning där de geografiska avstånden och bristen på lärare utgör hinder för att få till modersmålsundervisning. Men fjärrundervisning kan också, som utredningen beskriver, vara ett sätt att förbättra kvaliteten på undervisningen genom möjligheten att samla mer homogena undervisningsgrupper. Kan man åstadkomma det över kommungränser, är chansen större att få ihop undervisningsgrupper. För detta krävs dock samarbete mellan kommunerna, och en vilja att betala för modersmålsundervisning som bedrivs i annan kommun.

Metoden bör dock även i fortsättningen vara föremål för uppföljning, så att den pedagogiska kvaliteten i undervisningen inte blir lidande. När det gäller fjärrundervisning i tecknade språk bör man ta särskild hänsyn till de förhållanden som knutna till visuella språk, till exempel att det behöver finnas god belysning så att visuella signaler som är viktiga för det språkliga samspelet inte går förlorade.

10.1.8 Förstärkt rätt till modersmålsundervisning i teckenspråk

Isof ställer sig positiv till utredningens generella inställning om att stärka rätten till modersmålsundervisning på svenskt teckenspråk, och att den rätten bör jämföras med den som gäller de nationella minoritetsspråken inom ramen för modersmålsundervisningen. Detta stämmer väl överens med språkens ställning i språklagen. Isof är enig med utredningen om att flera av förslagen, bland annat förslaget om att ta bort flera av de villkor för deltagande i modersmålsundervisning som tidigare fanns, kommer att gagna också de elever som vill läsa svenskt teckenspråk som modersmål.

Däremot innehåller utredningen inget konkret förslag som innebär att villkoren för elever att delta i modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk i praktiken likställs med de regler för deltagande som numera gäller för de nationella minoritetsspråken. De villkor som tidigare gällde för att huvudmän skulle vara skyldiga att erbjuda modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk, som kravet på grundläggande kunskaper i språket och att språket ska vara levande umgängesspråk i hemmet (Skolförordning 2011:185), togs bort 2015 för de nationella minoritetsspråken. Men för svenskt teckenspråk ligger de alltså kvar som villkor för deltagande. Det innebär att döva elever och elever med hörselnedsättning som går i grundskolan med hjälp av hörselhjälpmedel men som har hörande föräldrar, riskerar att inte få modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk. Med utgångspunkt i utredningens förslag kan man alltså inte säga att villkoren för svenskt teckenspråk har likställts med de som gäller de nationella minoritetsspråken.

Hörande barns deltagande i modersmålsundervisningen

I utredningen nämns hörande barn till döva föräldrar som en grupp som i mycket liten grad utnyttjar möjligheten att få modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk. Isof vill dock peka på uppgifter från Skolverket som visar att det under de senaste fem åren skett en markant ökning av antalet hörande barn med döva föräldrar som deltar i modersmålsundervisningen, från ca 20 elever läsåret 2012/13 till 126 elever läsåret 2017/18. Att antalet berättigade elever har ökat från 70 till 383 elever under samma period pekar på att det finns ett mörkertal, eftersom det inte är troligt att antalet hörande barn till döva föräldrar i sig har ökat. Snarare handlar det om teckenspråkiga familjer i ökad utsträckning ansöker om modersmålsundervisning för sina hörande barn.

Övriga frågor som rör modersmålsundervisningen i svenskt teckenspråk

Svenskt teckenspråk i lagtexten

Utredningen använder kortformen *teckenspråk* när man syftar på *det svenska teckenspråket*. I Sverige används många tecknade språk, inte bara det svenska. För att inga missförstånd ska uppstå är det viktigt att vara tydlig med att det handlar om det svenska teckenspråket. Så i förslagen till lagtext bör *teckenspråk* bytas ut till *svenskt teckenspråk*. Det gäller inte bara de föreslagna ändringsförslagen utan även i bestämmelser i skollagen och skolförordningen.

Kursplan för modersmål i svenskt teckenspråk

Sedan 2015 finns särskilda kursplaner för modersmålsundervisning i vart och ett av de nationella minoritetsspråken. För modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk finns dock ännu ingen särskild kursplan, utan modersmåls lärare är hänvisade att använda den generella kursplanen för modersmålsundervisning. Detta medför att moment som innehåller läsning och skrivande inte kan appliceras på teckenspråksundervisningen. Avsaknaden av en kursplan medför problem för elever som vill ha betyg i ämnet modersmål. En del modersmåls lärare följer istället kursplanen *teckenspråk för hörande*, trots att denna kursplan är anpassad för elever som är nybörjare i språket.

SAK-utredningen (2016:46, s. 172–176) föreslog att Skolverket skulle få i uppdrag att ta fram en kursplan för ämnet *modersmål – teckenspråk som likställt nationella minoritetsspråk*. Isof ställer sig bakom förslaget, men med tillägget att namnet bör vara *modersmål – svenskt teckenspråk som likställt nationella minoritetsspråk*.